

DR. KŐSZEGFALVI GYÖRGY

Egy vízimérnökről – tavaszi szél idején

Kralovanszky U. Pál – Ligetvári Ferenc: A hazai vízügyek bölcsőjénél. Kvassay Jenő pályafutása. Dream–n–Print Kft. kiadása, Pusztazámor, 2009

Az emberiség történetét szinte a kezdetektől lényegében végigkísérik a vizek tudatos hasznosítására, az általuk kiváltott károkkal, ártalmakkal szembeni védelemre irányuló törekvések. A példák sokaságát említhetjük: az egykori Mezopotámiát, a Római Birodalom ma is méltán elismert vízi közműveit, vízellátási rendszereit (aquaeductusait), Nagy Károly vízrendezési-hasznosítási tevékenységét (a Duna–Rajna–Majna-csatorna építésének megkezdését). Kvassay Jenő okulásul az egyiptomiak példájára utalt: „Tanuljunk az egyiptomiaktól, kik a Nílusnak régi medréhez hozzá sem nyúltak, s hogy mégis a nagy áradások veszélyeitől meneküljenek, új, a régivel párhuzamos medret ástak, alapját vetve meg ilyképpen egy második virágzó országgrésznek.”

Az ilyen feladatok alól hazánk sem volt kivétel. Különösen felgyorsultak ezek az akciók a 18. századtól. Többek között vízrendezési beavatkozások történtek Komárom megyében, Tata térségében; Pesten a nagy 1839-es árvízet követően rendezték a medret, támfalakat építettek; az 1879-es árvíz leküzdése után hasonló akciókat valósítottak meg Szegeden; Vásárhelyi Pál nevéhez kapcsolódóan szabályozták a Tiszát; csatornát építettek Bácskában (Ferenc-csatorna) és a Bánátban (Béga-csatorna). Ezeknek az akcióknak az irányítói, vezetői, kezdeményezői mindig nagy felkészültségű, gazdag tapasztalatokkal rendelkező kitűnő szakemberek, tudósok voltak.

Egyikük tevékenységét mutatja be a Kralovanszky U. Pál és Ligetvári Ferenc professzor nevével jegyzett, közelmúltban megje-

lent kiváló tanulmánykötet, amely Kvassay Jenő (1850–1919) gazdag és felettebb eredményes szakmai pályafutását tárgyalja széles kitekintésben.

Jelen ismertetésünkben Kvassay Jenő tevékenységének ma is érvényes eredményeiből csupán néhány, a célszerű vízgazdálkodás szempontjából alapvető fontosságú kérdést említhetünk.

A rendeltetésnek megfelelő vízgazdálkodás szorosan kapcsolódik a terület- és településfejlesztési tevékenységhez, mert a „víz” elősegítheti a mindenkori terület- és településfejlesztési célok hatékony megvalósítását, de lehet azok érvényesítésének egyik gátló tényezője is. A tudatos vízgazdálkodás a területpolitikai magatartás egyik legfőbb feltétele. Kvassay Jenő első nagy, 1879-ben megjelent, 721 oldal terjedelmű, Akadémiai Díjjal jutalmazott „Mezőgazdasági vízműtan” című munkája olyan meghatározó jelentőségű kérdéseket tárgyal, mint a mocsarak lecsapolása, az öntözés, a csatornák építésének szerepe a tudatos vízhasznosításban. Munkájában elítélte azt az egyoldalú szemléletet, mely csak a vizek kártételeit látta, ezért azok levonulását kívánta gyorsítani. Az árvíztároló hullámterek megtartását, esetleges pótlását nemcsak átmenetileg tartotta szükségesnek, hanem a mezőgazdaság vízgazdálkodása szempontjából előnyösnek tekintette. Felhívta a figyelmet, hogy a lecsapolások sok esetben kedvezőtlen következményekkel járhatnak, mint ezt a későbbiekben a Sárvíz szabályozásánál, a korábban gazdag harsági rétek esetében is megfigyelhettük. „A mezőgazdasági termelés víz nélkül elképzelhetetlen” – írta Kvassay. „A víz mennyisége azonban az időjárás szeszélyeitől függően lehet elégtelen, vagy túlzott mértékű. A víz nem mindég és nem feltétlenül káros elem,

melytől minden áron szabadulni kell – ellenkezőleg, hasznai sokszor megbecsülhetetlenek, még akkor is, ha kisebb-nagyobb károsodásokkal jár karöltve.”

Kvassay Jenő elgondolásai nyomán épült fel az egész újabb vízgazdálkodási politika. A vizekkel kapcsolatos tennivalók szerteágazóak, lényegében két fő feladatot kell megkülönböztetni: a vízkárok elhárítását, valamint a vizek hasznosítását. Kvassay megközelítése alapján a tanulmánykötet szerzői a vízgazdálkodási tevékenység összetett rendszerét a következők szerint foglalják össze és mutatják be.

A vízkár elhárításának keretébe három nagy tevékenységi kör sorolható. A víz rombolása elleni védekezésnek át kell fognia a vízmentesítést, a nagyvízű-, illetve a középvízű folyószabályozást, a patakszabályozást, a vízmosságok kötését és a hordalék-visszatartást. A káros vizek elvezetése a belvízrendezést és a lecsapolási munkákat öleli fel. A víztisztaság megőrzését a szennyvízelvezetés és a folyóktavak tisztaságának védelme biztosítja/biztosíthatja.

A kárelhárítást és a vízhasznosítást egyaránt szolgáló tevékenység a folyószabályozás, a tereprendezés, a talajcsövezés, a víztározás, a vízátervezés, a belvízgazdálkodás és a bányavíz-gazdálkodás.

A vízhasznosítás összetett tevékenység, amelynek négy alapvető funkciója különböztethető meg: 1. az egészségügyi, szociális és kulturális ellátás (ivóvíz- és használativíz-ellátás, vízparti, üdülési vízvédelem); 2. közlekedés (kis és középvízi folyószabályozás, folyócsatornázás, lépcsőzés, hajócsatorna-építés); 3. ipar (ipari vízellátás, vízierő-hasznosítás); 4. mezőgazdaság (öntözés, halászat). Az ásványvíz-, gyógyvíz- és hévízhasznosítás érinti az ivóvíz- és használativíz-ellátást, a vízparti, üdülési vízvédelmet és a mezőgazdaság tartományát.

Az eredményes vízgazdálkodás érdekében egységes szempontú rendezésre volt szükség. Kvassay már 1881-től kezdődően foglalkozott törvényszintű összefoglaló jogszabály kidolgozásával. A parlamentben sikerült elfogadtatnia ezt a javaslatot, így létrejött az 1885. évi XXII. tc., a vízjogi törvény. Ez lehetővé tette a

végrehajtás egységes gyakorlatát, megkönnyítve a műszaki munkákat.

Kvassay az 1880-as évtizedben a vízügyi szolgálat érdekében létrehozta a Kultúrtechnikai Intézményt. Legfontosabb feladatának tekintette a mezőgazdasági vízrendezési munkákat, valamint a Tisza-szabályozás végrehajtása során elkövetett hibák felszámolását. Kvassay szervezőereje, -képessége teremtette meg a mai vízügyi műszaki igazgatást. Kultúrtechnikai munkálatokon mindama műszaki feladatokat értette, amelyek a víznek az emberi, állati és növényi élethez a legcélszerűbb és leghasznosabb mennyiségben és minőségben történő biztosítását elősegítik, szolgálják. A kultúrtechnikai tevékenység elismert lett belöldön és külföldön egyaránt. „Az sem csoda, hogy mindennek hatása máig sem enyészett el” – állapítják meg a tanulmánykötet szerzői. „Nem ok nélkül nevezik – tévesen – kultúrtechnikusoknak a műegyetem általános mérnöki karát végzett mérnököket, a névnek ma is nimbusza van” – írják e témához kapcsolódóan. A Kultúrtechnikai Intézmény nemcsak új korszakot nyitott a hegy- és dombvidéki területek vízrendezésében, hanem a síkvidéki területek vízrendezését is célul tűzte ki. Ez összességében mintegy 2 millió kataszteri holdat jelentett.

A Tisza szabályozása Széchenyi István kezdeményezésére, Vásárhelyi Pál mérnök elgondolásai alapján vette kezdetét. Célja az Alföld ármentesítése, a folyami lefolyás és a hajózás biztonságos megteremtése volt. Az ármentesítés érdekében a Tiszát és mellékfolyóit – az egyes magas parti szakaszokon kívül – földtöltésekkel fogták közre. A folyó völgyében csaknem négyezer km hosszúságú fővédvonal létesült. Az ármentesítés érdekében a mellékfolyókat is szabályozni kellett. Legnagyobb mérvű beavatkozások e vonatkozásban a körösök rendszerében történtek, ahol a 19. század végéig 248 átvágást végeztek.

Kvassay Jenő a kultúrtechnikai tevékenységek egyik kiemelt fontosságú feladatának tekintette a Tisza-völgy rendezésével kapcsolatos tennivalók irányítását. A folytatólagos munkálatokról az 1894. évi III. tc. intézkedett: az 1907-ig terjedő 12 évre előirányzott feladatokra megfelelő anyagi eszközöket biztosított.

Ez volt a hazai vízi munkálatok történetében a legelső távlati terv.

Kvassay kétlépcsős programot dolgozott ki a rendezésre. Az első tizenkét éves ütemben az addig megkezdett munkák befejezését tervezte. Megállapította, hogy „a tiszai átvágások jelentős része egyelőre nem vált anyamederré, tehát a Tisza megzavart vízjárásának egyensúlya még nem állt helyre”. A program első ütemének végeztével készített jelentés szerint „a Tisza folyónak az 1850-es években megbolygatott egyensúlyi állapota nagyban és egészben ismét a normális helyzetbe jutott”. A következő húsz évre szóló fejlesztési programot 1908-ban fogadta el az Országgyűlés, de a maradéktalan végrehajtást az első világháború megakadályozta.

Ennek a Kárpát-medencét érintő következményeiről Kvassay prófétikus előrelátással írta életének utolsó hónapjaiban: területének feldarabolása következtében a medence részben olyan erők kezére kerülne, amelyek „ezt az ideális egyensúlyt nem megtartani és javítani törekednének, hanem ellenkezőleg, azt megbontanák, ennek szomorú és elháríthatatlan következménye lenne, hogy az egész geográfiai egység idővel a fokozatos pusztulás veszélyének tétetné ki, és oly állapotok állnának be, mint amilyen szomorú látványt nyújtanak az Adriától a Fekete-tengerig húzódó kopár hegy- és domboldalak, a durva hozadékkal feltöltött völgytalpak és a torkolat körüli maláriás mocsarak”.

A Tisza árvízszabályozása a huszadik század elejére lényegében befejeződött. Az ármentesített és lecsapolt területek kiterjedése nagy változást eredményezett. A bizonytalan és kis eltartóképességű rét- és legelőgazdálkodás helyén a vízmunkálatok végeztével megteremtődtek a belterjes gazdálkodás feltételei. Igaz, a víz kártételeivel együtt az áradások iszapjának termékenyítő hatása is eltűnt. Új problémaként jelentkeztek viszont a szikes területek.

Kvassay nem tekintette befejezett állapotúnak a Tisza-völgyet. Így fogalmazott: „minden korszak legjobb esetben is csak saját feladatainak megoldására vállalkozhat. A későbbi korokra újabb feladatok várnak, mert a gazdasági élet fejlődésével minden változik és növekszik”.

„Az elmúlt évtizedekben bebizonyosodott, hogy Kvassay Jenő életműve példamutató és gazdag, sokrétű alkotótevékenységének eredményei pedig maradandóak” – írják a tanulmánykötet szerzői munkájuk utolsó soraiban.

Kiváló, felettébb gazdag tartalmú írás a szerzőpáros munkája a kimagasló tudósról, a hazai vizek nagy ismerőjéről, „orvosáról”. Méltó tisztelgés az utókor részéről Kvassay Jenő pályafutása, példamutatóan tartalmas élete, lenyűgöző szakmai, tudományos tevékenysége előtt. A munka jó szívvel ajánlható az olvasók figyelmébe.

Kvassay Jenő